

AFRIKA V MEDZINÁRODNOM OBCHODE: SÚČASNÉ VÝZVY A PERSPEKTÍVY

MYKHAYLO KUNYCHKA¹

Africa in International Trade: Contemporary Challenges and Prospects

***Abstract:** Despite its great demographic and mineral potential, Africa lags behind in the vast majority of economic parameters among individual regions of the world. Most African countries are economically and demographically “small” enough for their economic expansion into highly competitive international markets. The purpose of the paper is to generate a short overview of the Africa in terms of internal and external trade relations. International trade, as a way of involving the individual economies to international division of labor, is a potential solution for achieving economic growth and economic development in targeted region. Commodity dependence, high product concentration of exports, as well as long-term interconnection to developed markets are persistent problems of Africa on the pathway to economic development.*

***Keywords:** commodity structure of trade, geographical structure of trade, intra-regional trade, raw materials, Africa*

JEL Classification: F10, F15

¹ Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Slovenská republika, e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

1 Úvod

Napriek veľkému demografickému a surovinovému potenciálu v súčasnosti kontinent Afriky zaostáva v drvivej väčšine ekonomických parametrov medzi jednotlivých regiónov sveta. Hospodársky output čierneho kontinentu dosahuje len necelé 3 % svetového HDP, pričom v Afrike sa nachádza približne 16 % celkovej populácie našej planéty. Nepomer medzi množstvom pracovnej sily a jej produktivitou nie je jediným problémom naznačujúcim slabú ekonomickú výkonnosť skúmanej skupiny krajín. Problém predstavuje aj vysoká úroveň chudoby i ekonomického rozvoja. V roku 2020 sa 33 štátov z celkovej skupiny 47 najmenej rozvinutých krajín (LDC) nachádzali v Afrike. Dve tretiny krajín nie sú sebestačné v produkcii potravín, t. j., sú čistými importérmi. Obzvlášť problematickými pre Afriku sú závislosť od obchodu s primárnymi komoditami, vysoká produktová koncentrácia exportov, slabé regionálne výrobné siete a taktiež dlhotrvajúca prepojenosť na vybrané trhy vyspelých krajín Západu, aj keď sa v poslednom období významnými obchodnými partnermi Afriky stávajú niektoré štáty Ázie. Rozvoj hospodárstva a obchodných vzťahov brzdí nízky výkon v oblasti podpory ekonomickej činnosti vrátane slabej digitalizácie obchodu, nerozvinutej námornej a cestnej infraštruktúry alebo nepriaznivého podnikateľského prostredia. Okrem toho je väčšina afrických krajín ekonomicky a demograficky „malá“ pre ich hospodársku expanziu na vysokokonkurenčné medzinárodné trhy. Až 34 z celkového počtu 54 afrických štátov má nižší HDP ako 20 miliárd USD, čo predstavuje úroveň outputu napríklad Bosny a Hercegoviny.

Medzery v hospodárskom rozvoji existujú nielen medzi africkými a rozvinutými krajinami, ale aj medzi jednotlivými africkými štátmi, pričom je možné vyznačiť lepšiu hospodársku výkonnosť a úroveň relatívnej ekonomickej vyspelosti severnej Afriky oproti subsaharskej Afrike, čo je aj jedným z dôvodov rozdelenia kontinentu na tieto dva regióny niektorými medzinárodnými organizáciami ako napr. Svetová banka. Severnú Afriku často zaraďujú do regiónu MENA (Stredný východ a severná Afrika). Problémami niektorých krajín regiónu sú aj ich nízka ekonomická masa, fragmentácia a izolovanosť trhov. Medzi najviac zraniteľné patrí 16 vnútrozemských štátov, ktoré z dôvodu geografickej izolovanosti a absencie prístupu k námorným obchodným cestám nemôžu čerpať výhody plynúce z globalizačných procesov. V tejto skupine je výnimkou iba Botswana, ktorej HDP na osobu predstavuje 8 250 USD, čím môžeme zaradiť túto krajinu na štvrtú priečku najvyspelejších ekonomík

Afriky po Seychelách, Mauríciu a Rovníkovej Guinei. Celkovo Afrika je rozdelená na 5 geografických oblastí: severná Afrika, východná Afrika, stredná Afrika, západná Afrika a južná Afrika. Je potrebné zdôrazniť, že geografické schémy rozdelenia a zaradenia krajín kontinentu do jednotlivých regionálnych skupín sa líšia v závislosti od klasifikácií medzinárodných organizácií. Napríklad OSN rozdeľuje Afriku na dve oblasti, a to severnú Afriku a subsaharskú Afriku, pričom posledná pozostáva zo západnej, strednej, východnej a južnej Afriky. Podobným rozdelením geografických oblastí Afriky disponuje aj Africká rozvojová banka, ktorá však má rozdielne zaradenie jednotlivých krajín vzhľadom na konkrétne regióny. Napríklad v klasifikácii OSN Sudán patrí k severnej Afrike, zatiaľ čo v geografických schémach Africkej rozvojovej banky táto krajina patrí k oblasti východnej Afriky.

Cieľom článku je vytvorenie prehľadu vývoja zahraničného obchodu krajín Afriky. Podľa viacerých štúdií (Sachs a Warner, 1995; Chang et al., 2005; Kim a Lin, 2009), práve medzinárodný obchod, ako spôsob zapojenia sa jednotlivých hospodárstiev skúmaného kontinentu do medzinárodnej deľby práce, je potenciálnym riešením pre dosiahnutie hospodárskeho rastu a ekonomického rozvoja. Vplyvom medzinárodného obchodu na ekonomický rast krajín Afriky sa zaoberali napríklad Longo a Sekkat (2001), Geda a Kibret (2008), Katircioglu (2012), alebo Zahonogo (2016). Pre naplnenie hlavného cieľa analyzujeme dynamiku exportných a importných tokov jednotlivých krajín skúmaného kontinentu. Používame údaje Konferencie OSN pre obchod a rozvoj za obdobie 11 rokov, resp. rokov 2005 až 2015. Je potrebné zdôrazniť, že počas písania tohto článku boli dostupné aj údaje za obdobie rokov 2016 – 2018, avšak toto obdobie nie je objektom nášho výskumu vzhľadom na absenciu obchodných údajov za niektoré územia alebo prítomnosti len odhadovaných hodnôt.

2 Dáta a metodológia

V príspevku sa analyzujú zahraničnoobchodná činnosť krajín Afriky a jej vývoj počas obdobia rokov 2005 – 2015. Pri skúmaní vybraného obdobia sa autor riadil princípom najväčšej dostupnosti dát. V analýze je zahrnuté len obdobie do roku 2015, teda obdobie s najväčším množstvom dostupných údajov o obchodných tokoch za jednotlivé teritória. Často za vynechané obdobie rokov 2016 – 2018 chýbali dáta pre jednotlivé územia, prípadne boli podložené na základe odhadov. Autorom boli použité dáta uznávanej štatistickej

databázy Konferencie Spojených národov pre obchod a rozvoj (UNCTAD), pričom hodnoty exportných a importných tokov sú uvedené v miliónoch USD v bežných cenách. Pri analýze obchodných tokov sme sa stretli s niektorými nezrovnalosťami vo svetovej výmene tovarov a služieb. Vychádzajúc z tabuľky 1 zaujímavým je, že sú hodnoty svetového exportu vyššie ako hodnoty svetového importu. Dôvodom rozdielných hodnôt vývozov a dovozov môžu byť ich odlišné obdobie zaznamenania colnými organmi jednotlivých obchodných partnerov, pripočítanie poistenia a prepravného v hodnotách importu, rozdielne zaobchádzanie štatistických databáz jednotlivých štátov so zahrnutím a vylúčením tovaru alebo aj chybné priradenie exportnej destinácie vzhľadom na účasť obchodného partnera v integračných zoskupeniach. Podobný princíp platí aj na bilaterálnej úrovni. Napríklad v roku 2015 export tovarov z Angoly do Južnej Afriky (1,349 miliardy USD) mal väčší objem ako import tovarov do Južnej Afriky z Angoly (1,344 miliardy USD).

V kontexte vysvetlenia exportných a importných tokov na príklade skúmaného regiónu je potrebné nezabúdať na precíznosť získaných hodnôt. Údaje o presune tovarov, podobne ako aj vyplývajúce ukazovatele je nevyhnutné brať s určitou rezervou, keďže štatistické databázy svetových organizácií odzrkadľujú hodnoty poskytnuté jednotlivými štátmi, kde často chýbajú neformálne obchodné toky. Vo väčšine afrických štátov abscentuje demarkácia a delimitácia hraníc, nehovoriac o ich ochrane, čo ponecháva priestor na nelegálne prekročenie niektorých tovarov cez ich hranice. Týka sa to najmä tovarov s väčšou hodnotou ako zlato, koltan, diamanty alebo dokonca aj divé zvieratá a rastliny. Pašeráctvo je problémom nielen pre vnútroregionálny obchod, ale aj pre medziregionálny, kde veľké množstvo tovarov sa nelegálne vyváža z Afriky na Blízky Východ, do Ázie či Európy.

Okrem údajov o obchodných tokoch tiež boli použité aj ukazovatele otvorenosti. Dáta o otvorenosti ekonomík Afriky sme získali z databázy UNCTAD, pričom ako hlavný indikátor sme si vybrali podiel zahraničného obchodu (export a import) na HDP. Na dosiahnutie cieľa príspevku boli použité aj dáta, ktoré boli získané matematickou metódou. Pre výpočet odvodených hodnôt sme použili sekundárne dáta zo štatistickej databázy UNCTAD. Ide hlavne o podiely pri určovaní geografickej a komoditnej štruktúry obchodu. S cieľom hodnotenia vnútroregionálneho obchodu bola vytvorená matica bilaterálnych obchodných tokov, ktorá zahrnula vzájomný presun tovarov medzi všetkými 54 štátmi Afriky.

3 Dynamika zahraničnoobchodnej činnosti štátov Afriky

Táto časť článku sa zaoberá zahraničnoobchodnou činnosťou krajín Afriky a jej vývojom od roku 2005 až do roku 2015. Za skúmané obdobie 11 rokov export aj import Afriky ako jedného celku preukázali významnú volatilitu, tzv. menlivosť ukazovateľov obchodu vzhľadom na zmeny v ekonomických a finančných procesoch globálneho hospodárstva. Objem obchodu rástol v čase ekonomickej expanzie a klesal v období hospodárskej recesie, a to v období globálnej krízy v roku 2008 alebo poklesu cien, dôležitých pre skúmaný región, nerastných surovín v roku 2014. Stav obchodnej bilancie regiónu v skúmanom období sa výrazne zmenil. V roku 2005 aktívna obchodná bilancia kontinentu predstavovala 59,3 miliardy USD, zatiaľ čo v roku 2015 bolo možné sledovať pasívnu obchodnú bilanciu v objeme 194 miliárd USD. V roku 2018 deficit obchodnej bilancie poklesol na 101,6 miliardy USD. Za obdobie rokov 2005 – 2015 narástli export z 380,1 miliardy na 483,4 miliardy USD (nárast o 27 %) a import z 326,1 miliardy na 677,4 miliardy USD (nárast takmer o 108 %). Pre porovnanie, za rovnaké obdobie celkový obchod vo svete narástol o 63 %. V roku 2018 export a import tovarov a služieb afrického kontinentu predstavovali 605,6 miliardy USD, resp. 707,2 miliardy USD. Celkovo podiel Afriky na svetovom obchode (súčet vývozu a dovozu) je veľmi nízky v porovnaní s množstvom populácie na kontinente a predstavuje iba 2,6 %. Podiel Afriky na svetovom exporte a importe, ako aj obchodné toky za jednotlivé územia sú znázornené v tabuľke 1.

Tab. č. 1: Obchod s tovarmi a službami v Afrike (v mil. USD)

		2005			2010			2015		
		Export	Import	Saldo	Export	Import	Saldo	Export	Import	Saldo
1	Alžírsko	48841,0	24640,0	24201,0	60587,7	50644,7	9943,1	37905,3	63290,2	-25384,9
2	Angola	24286,2	15144,2	9142,0	51451,7	35421,2	16030,5	34437,3	37968,8	-3531,5
3	Benin	772,0	1144,6	-372,6	1658,1	2289,9	-631,8	2013,9	2856,0	-842,1
4	Botswana	5269,5	3444,6	1825,0	5277,8	6607,4	-1329,6	7216,0	7909,8	-693,7
5	Burkina Faso	545,2	1393,7	-848,5	1889,1	2556,7	-667,6	2753,8	3770,8	-1016,9
6	Burundi	95,6	323,0	-227,4	180,7	606,7	-426,0	178,1	832,6	-654,5
7	Kapverdy	353,9	641,9	-288,1	629,6	1113,5	-483,9	660,0	905,6	-245,6
8	Kamerun	4235,2	4346,6	-111,4	5607,8	6371,4	-763,7	6733,0	7786,3	-1053,3
9	SAR	172,0	280,2	-108,3	234,6	526,6	-292,0	202,0	562,0	-360,0
10	Čad	3188,9	2516,9	672,0				3266,0	4961,0	-1695,0
11	Komory	57,1	138,4	-81,3	87,5	271,5	-184,0	97,0	267,3	-170,3

12	Republika Kongo	4965,8	2722,6	2243,2	9001,6	7295,1	1706,5	5078,4	9504,3	-4425,8
13	Pobrežie Slonoviny	8503,6	7368,2	1135,4	12410,1	10775,4	1634,7	11740,5	11346,4	394,1
14	KDR	2746,0	3859,6	-1113,6	8866,5	10705,2	-1838,7	9385,8	12766,3	-3380,4
15	Džibutsko	287,9	361,1	-73,2	420,9	493,0	-72,2	588,5	1100,6	-512,1
16	Egypt	30715,8	34326,3	-3610,5	48831,2	59862,2	-11031,0	37569,4	67938,8	-30369,4
17	Rovníková Guinea	7100,3	2231,2	4869,1	13420,2	9528,0	3892,2	5965,5	5834,8	130,7
18	Eritrea	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19	Eswatinské kráľ.	1788,5	2178,6	-390,1	2062,8	2624,7	-561,8	1743,4	1690,4	53,0
20	Etiópia	1929,5	4894,7	-2965,2	4564,7	9910,8	-5346,1	6000,7	19812,4	-13811,7
21	Gabon	5609,4	2392,8	3216,6	9340,2	4923,4	4416,8	5390,0	5049,3	340,7
22	Gambia	186,5	269,5	-83,0	270,6	322,6	-52,0	262,5	452,6	-190,1
23	Ghana	3908,7	6620,4	-2711,7	9437,4	13925,3	-4488,0	16463,4	20773,8	-4310,5
24	Guinea	929,4	1041,0	-111,6	1533,7	1800,5	-266,8	1859,6	2695,2	-835,5
25	Guinea-Bissau	94,8	147,7	-52,9	170,6	299,1	-128,5	288,5	337,8	-49,3
26	Keňa	5334,6	6738,8	-1404,2	8870,6	13531,1	-4660,5	10609,5	17678,2	-7068,7
27	Lesotho	668,1	1657,0	-989,0	923,8	2415,6	-1491,8	974,3	2048,9	-1074,6
28	Libéria	345,5	1161,9	-816,4	319,0	868,0	-549,0	478,0	1846,6	-1368,6
29	Líbya	29383,0	13523,0	15860,0	49345,1	30686,4	18658,7	11344,0	21086,9	-9742,9
30	Madagaskar	1325,1	2150,6	-825,5	2118,4	3427,3	-1308,9	3106,7	3544,1	-437,4
31	Malawi	608,7	1309,3	-700,6	1222,6	2642,5	-1419,9	1547,6	2549,3	-1001,7
32	Mali	1375,2	1833,5	-458,3	2436,3	3744,8	-1308,5	3149,6	5186,9	-2037,3
33	Mauritánia	704,7	1807,1	-1102,4	2201,6	2517,3	-315,7	1634,7	2588,7	-954,0
34	Maurícius	3756,5	4133,0	-376,5	4956,6	6135,6	-1179,0	5394,6	6565,2	-1170,5
35	Maroko	16592,1	20543,3	-3951,2	27082,3	36998,7	-9916,4	33246,1	41211,6	-7965,6
36	Mozambik	2087,2	2890,9	-803,7	2578,1	4726,2	-2148,0	4135,9	10605,6	-6469,7
37	Namíbia	2482,5	2695,0	-212,4	4502,2	5869,0	-1366,9	3856,2	7031,7	-3175,5
38	Niger	500,2	1048,8	-548,6	1176,5	2807,3	-1630,8	1276,9	2948,3	-1671,4
39	Nigéria	56994,0	32626,6	24367,5	82699,0	70852,7	11846,3	49126,2	72494,4	-23368,3
40	Rwanda	244,7	650,1	-405,4	684,2	1640,5	-956,3	1500,0	3009,3	-1509,3
41	S. Tomáš a Princov o.	15,9	52,7	-36,7	24,3	120,5	-96,2	90,0	186,0	-96,1
42	Senegal	2339,7	3694,8	-1355,1	3007,6	5201,2	-2193,7	3728,4	6285,1	-2556,6
43	Seychely	719,7	884,9	-165,2	840,7	1047,7	-207,0	1297,1	1420,9	-123,8
44	Sierra Leone	261,8	453,0	-191,3	419,6	1132,4	-712,8	777,9	2229,5	-1451,6
45	Somálsko							795,0	2428,0	-1633,0
46	JAR	68180,7	68817,7	-637,0	107421,5	102789,6	4631,9	95742,5	99912,7	-4170,2
47	Južný Sudán							2519,3	3296,3	-777,0
48	Sudán							4896,3	10146,9	-5250,6

49	Sudán (2011)	4971,3	7449,0	-2477,7	11444,2	11372,0	72,2			
50	Togo	811,0	1168,1	-357,1	1275,0	1810,8	-535,7	1471,6	2393,5	-922,0
51	Tunisko	14508,3	14701,0	-192,7	22062,5	24239,8	-2177,3	17367,8	22179,7	-4811,9
52	Uganda	1469,0	2354,4	-885,4	3438,0	6178,3	-2740,3	4689,9	7306,9	-2617,0
53	Tanzánia	2971,7	4204,9	-1233,2	6370,0	9054,4	-2684,4	8813,8	12512,8	-3699,0
54	Zambia	2821,0	2573,0	248,0	7944,5	5598,0	2346,5	8071,7	8868,6	-796,9
55	Zimbabwe	2087,7	2644,4	-556,7	3569,3	6440,3	-2871,0	3964,2	7503,9	-3539,7
	Celkovo Afrika	380142,6	326194,4	53948,2	606868,5	602723,1	4145,4	483404,6	677479,4	-194075
	Svet	12836852	12671381	165471	18836677	18377043	459634	21157260	20728041	429219
	Podiel Afriky, %	3,0	2,6		3,2	3,3		2,3	3,3	

Poznámka: Aktívna obchodná bilancia je označená šedou farbou. Vývoz a dovoz je sledovaný na základe komoditnej klasifikácie SITC. Pri analýze zahraničného obchodu autor pracoval so všetkými rokmi v rámci skúmaného obdobia 2005 – 2015, avšak vzhľadom na rozsahové možnosti sú v tabuľke uvedené len vybrané roky 2005, 2010 a 2015.

Prameň: UNCTAD, 2019

Najväčšími vývozcami tovarov a služieb boli na africkom kontinente v roku 2015 hospodárske mocnosti regiónu ako Južná Afrika, Nigéria, Alžírsko, Egypt a Angola. Tieto krajiny sú vzhľadom na ich ekonomickú masu aj najväčšími dovozcami za výnimkou Angoly, ktorú predbehlo Maroko. Niektoré uvedené štáty mali aj najväčší deficit obchodnej bilancie na kontinente vrátane Egypta, Alžírsku, Nigérie plus Líbye a Etiópie. Okrem uvedenej päťky za rok 2015 drvivá väčšina krajín Afriky vykazovala pasívnu obchodnú bilanciu za výnimkou Pobrežia Slonoviny, Rovníkovej Guiney, Gabonu a Kráľovstva Eswatini (bývalé Svazijsko). Vzhľadom na vývoz nerastného bohatstva Rovníková Guinea od roku 2005 disponuje aktívnym saldom obchodnej bilancie. Podiel ropy na exporte tejto krajiny predstavuje až 67 %. Podobnú situáciu je možné sledovať aj pri obchodných tokoch Gabonu, kde ropa a mangánová ruda predstavujú približne 85 % vývozu. Pre Eswatinské kráľovstvo aktívna obchodná bilancia je skôr výnimkou ako pravidlom, keďže počas skúmaného obdobia len v roku 2015 tento štát preukázal pozitívne hodnoty obchodného salda.

Pre analýzu zahraničnoobchodnej činnosti krajín Afriky je potrebné obrátiť pozornosť aj na ich otvorenosť, resp. úlohu obchodu v hospodárstve jednotlivých štátov. Vysoká hodnota otvorenosti naznačuje väčšiu závislosť ekonomík od zahraničných trhov, čo je často problémom pre Afriku v časoch globálnej ekonomickej recesie a poklesu cien exportných komodít. Dve tretiny krajín kontinentu alebo 38 ekonomík z celkového počtu 54 majú väčšiu hodnotu ot-

vorenosti ako svetový priemer, ktorý sa rovnal 56 % v roku 2015. Najväčšou otvorenosťou vyjadrenou prostredníctvom podielu obchodu (export a import) na HDP disponujú teritoriálne a ekonomicky malé štáty s veľkým podielom služieb vrátane Seychel, Maurícia, Kapverdských ostrovov či Svätého Tomáša a Princovho ostrova. V týchto ostrovných štátoch Afriky podiel obchodu s tovarmi a službami na HDP predstavuje hodnotu blížiacu sa alebo prekračujúcu úroveň 100 %. Výnimkou sú iba Komory, kde podobný ukazovateľ sa v roku 2015 rovnal 37 % (UNCTAD, 2020a). Podiel obchodu na HDP v prípade Seychel predstavoval až 200 %. Okrem Seychelských ostrovov najväčšou otvorenosťou disponujú Somálsko, Líbya, Republika Kongo a Lesotho. Na druhej strane najnižšiu ekonomickú otvorenosť majú Sudán, Nigéria, Egypt, Burundi a Komorské ostrovy.

Objektívnym problémom a faktorom obmedzujúcim rozvoj obchodu niektorých krajín Afriky sú ich geografická uzavretosť, resp. vnútrozemský charakter, čo významne ovplyvňuje náklady na prepravu tovarov, a tým aj zapojenie týchto štátov do medzinárodnej deľby práce. Niektoré výskumné práce ukazujú, že vnútrozemské ekonomiky majú o 50 % vyššie náklady na dopravu a o 60 % nižší objem exportu ako pobrežné štáty (Limao a Venables, 2001, s. 471). Vnútrozemská poloha má negatívny vplyv aj na ekonomický rozvoj vybraných štátov kontinentu (Piknerová, 2017, s. 278) – až 13 afrických vnútrozemských štátov je zaradených do skupiny najmenej rozvinutých krajín (LDC). Dynamiku obchodných tokov 16 vnútrozemských štátov je možné pozorovať v tabuľke 1, z ktorej vyplýva, že geograficky izolované krajiny disponujú oveľa nižším objemom vývozu a dovozu ako ich partneri s priamym prístupom k námorným cestám. S izolovanosťou týchto štátov je spojený aj problém závislosti od tranzitných území, ktoré disponujú prístavnou infraštruktúrou, alebo absencie dopravnej infraštruktúry. Podobné krajiny majú aj nízku investičnú atraktívnosť pre výstavbu dopravnej infraštruktúry. Príkladom môžu byť Južný Sudán, ktorý má takmer 2 000 km k najbližšiemu prístavu Port Sudán umiestnenému na pobreží Červeného mora, alebo Zambia, s podobnou vzdialenosťou do prístavu Dar es Salaam v Tanzánii. Stredoafrická republika má podobné obmedzenia a musí čeliť nestabilite prevádzky transportného koridoru v Kamerune, ktorý je často neprejazdný počas obdobia dažďov (Faye, 2004, s. 44). Vnútrozemské štáty Afriky sú závislé od transportných systémov, politickej situácie, či opatrení tranzitívnych krajín, čo nemôžu ovplyvniť, a preto sa stávajú ekonomicky zraniteľnými.

4 Teritoriálna a komoditná štruktúra obchodu Afriky

Od začiatku politickej nezávislosti jednotlivé africké štáty udržiavali svoje obchodné kontakty hlavne s krajinami Európy (Geda, 2002, s. 17), ktoré počas koloniálnej nadvlády mohli určovať teritoriálny smer obchodovania svojich kolónií. Francúzska koloniálna vláda napríklad sa vo všeobecnosti neriadila princípmi voľného obchodu a používala protekcionistické politiky, ktoré zvyhodňovali francúzske exportné firmy. Preto je možné odôvodniť hlavných partnerov Afriky v exporte a importe na základe ich historických väzieb, a to hlavne Spojené kráľovstvo, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko alebo Belgicko. S nárastom ekonomického postavenia niektorých ázijských krajín vo svetovom hospodárstve na začiatku 21. storočia začala rásť úloha Číny a Indie v obchodných vzťahoch skúmaného kontinentu. V súčasnosti sú tieto hospodárske mocnosti Ázie najväčšími exportnými partnermi Afriky, pričom Čína ma najväčší podiel v africkom nielen vývoze, ale aj dovoze. Geografická štruktúra obchodu afrického kontinentu je znázornená v tabuľke 2.

Tab. č. 2: Top-20 najväčších obchodných partnerov Afriky (v %)

Partner	Export			Partner	Import		
	2005	2010	2015		2005	2010	2015
Čína	6,7	11,1	10,2	Čína	7,3	11,6	16,9
India	2,1	5,7	7,9	USA	7,1	6,7	5,9
Francúzsko	7,6	6,1	6,2	Francúzsko	9,2	7,2	5,6
Španielsko	6,5	5,2	5,9	Nemecko	7,1	5,4	5,2
USA	21,3	16,0	5,5	Južná Afrika	5,7	5,3	4,9
Taliansko	9,4	7,5	5,5	India	2,4	3,6	4,5
Holandsko	3,6	3,7	4,1	Taliansko	4,9	4,9	4,0
Nemecko	4,4	3,2	3,5	Španielsko	2,8	2,7	3,2
Spojené kráľovstvo	4,7	3,0	3,4	Spojené kráľovstvo	4,3	3,0	2,4
SAE	0,5	1,5	3,0	Turecko	1,3	1,8	2,4
Južná Afrika	1,5	2,4	3,0	Saudská Arábia	3,3	2,5	2,4
Japonsko	2,9	1,9	2,4	SAE	1,9	2,1	2,4
Belgicko	2,3	1,5	2,3	Belgicko	2,2	2,0	2,3
Švajčiarsko	1,3	1,5	2,2	Južná Kórea	2,3	2,4	2,3
Brazília	2,4	2,3	2,1	Holandsko	2,0	2,7	2,3
Južná Kórea	1,1	1,2	1,5	Japonsko	3,5	2,8	2,0
Turecko	1,6	1,1	1,4	Rusko	1,6	1,2	1,7

Botswana	0,0	0,9	1,4	Brazília	2,1	1,9	1,6
Namíbia	0,0	0,8	1,3	Nigéria	1,6	2,2	1,3
Kanada	1,4	2,2	1,3	Portugalsko	0,8	1,1	1,2
<i>Podiel Top-20 na celkovom exporte Afriky, 2015</i>			72,7	<i>Podiel Top-20 na celkovom importe Afriky, 2015</i>			73,4

Poznámka: Hodnoty vyjadrujú podiel jednotlivých štátov na celkovom exporte a importe tovarov z/do Afriky ako celku. Pri analýze zahraničného obchodu autor pracoval so všetkými rokmi v rámci skúmaného obdobia 2005 – 2015, avšak vzhľadom na rozsahové možnosti sú v tabuľke uvedené len vybrané roky 2005, 2010, a 2015.

Prameň: UNCTAD, 2019

Hlavným obchodným partnerom Afriky v poslednom desaťročí bola Čína. Za skúmané obdobie rokov 2005 – 2015 sa bilaterálny obchod medzi Čínou a Afrikou neustále zvyšuje. Stimulom pre rast vzájomného obchodu stálo prijatie v roku 2010 bezcolného prístupu bez kvót zo strany Číny pre rozvinuté krajiny (LDC) vrátane afrických krajín. V dôsledku tohto režimu sa Čína stala najväčším obchodným partnerom pre skupinu LDC, z ktorej sa Angola a Južný Sudán stali najväčšími vývozcami pohonných hmôt do Číny. Osobitosťou čínskeho preferenčného režimu je to, že bezcolný vstup afrických tovarov sa udeľuje prevažne minerálom a energetickým surovinám na rozdiel od ostatných výrobkov. Napríklad v roku 2012 len polovica dovážaných poľnohospodárskych výrobkov z najmenej rozvinutých krajín vstúpila na čínsky trh bez uvalenia cla (UN, n. a.). Po rapidnom náraste objemu vzájomného obchodu pokles cien energetických komodít v roku 2014 výrazne ovplyvnil hodnotu afrického vývozu do Číny. Objem exportu afrických tovarov sa zvýšil z 1,4 miliardy USD v roku 1995 na 75,2 miliardy USD v roku 2012, však poklesol na 38,8 miliardy USD v roku 2015. Hlavnými vývozcami v roku 2015 boli krajiny bohaté na suroviny ako Angola, Južná Afrika, KDR, Republika Kongo alebo Nigéria. Medzi najvýznamnejšie položky komoditnej štruktúry exportu afrických krajín je možné zaradiť ropu, železnú rudu, meď, drevo, tabak, zemný plyn či striebro a kovy platinovej skupiny. Ropa predstavuje až 54 % celkového exportu Afriky do Číny. Na druhej strane dovoz čínskych tovarov sa znásobil takmer tridsaťkrát z 3,2 miliardy USD v roku 1995 na 90,6 miliardy USD v roku 2015. Čína vyvážala hlavne telekomunikačné zariadenia, obuv, elektrické stroje a zariadenia či stavebné materiály. Najväčšími odberateľmi čínskych výrobkov v roku 2015 boli Južná Afrika, Nigéria, Egypt, Alžírsko a Etiópia. Celkovo teritoriálna a komoditná štruktúra obchodu s Čínou priamo súvisí s jej hospodárskymi stratégiami na

kontinente a rastúcim ekonomickým vplyvom vo svete. Ide hlavne o výstavbu dopravnej a energetickej infraštruktúry v hlavných investičných destináciách Číny ako Nigéria, Angola, Etiópia, Kania, Zambia, Južná Afrika a KDR (Sow, 2018) výmenou za potrebné, pre udržanie neustáleho hospodárskeho rastu, prírodné bohatstvo. Medzi najväčšie infraštruktúrne projekty Číny v Afrike môžeme zaradiť diaľničnú cestu Trans-Maghreb, ktorá spojí krajiny severnej Afriky a povedie k efektívnejšej doprave a rozvoju regionálneho obchodu (NEPAD, 2019). Čínske konzorcium taktiež pracuje na stavbe nigérijskej vodnej elektrárne Mambilla, ktorá sa bude nachádzať na rieke Dongo pri hraniciach z Kamerunom a stane sa jednou z najväčších vodných priehrad na výrobu elektrickej energie v Afrike. Medzi ďalšie čínske infraštruktúrne projekty patria železničné siete ako linka Nairobi – Mombasa alebo už otvorená v roku 1975 Tanzánia – Zambia (TAZARA), ktorá slúži prevažne na dopravu a export zambijskej medi.

Významným obchodným partnerom Afriky sú aj Spojené štáty americké, ktorých úloha však v poslednom desaťročí významne poklesla ako dôsledok zníženia exportu afrického nerastného bohatstva. Export tovarov sa z Afriky do USA znížil päťkrát z rekordne vysokého objemu 109,2 miliardy USD v roku 2008 na 21,1 miliardy USD v roku 2015 a 31,2 miliardy USD v roku 2018. Podobný trend zaznamenal aj import tovarov z USA. Obchod sa medzi USA a subsaharskou Afrikou uskutočňoval na základe Všeobecného systému preferencií (GSP), ktorý vypršal v roku 2013, ale bol zahrnutý do zákona o africkom raste a príležitostiach (AGOA)², ktorý bol rozšírený a opätovne schválený v roku 2015 (Doleželová, 2020, s. 60). Hlavnými obchodnými partnermi Spojených štátov sú najmä Južná Afrika, Nigéria a Angola, ktoré vyvážajú hlavne ropu, drahocenné kovy, motorové vozidlá, železo a oceľ. Na druhej strane Afrika dováža hlavne stroje, motorové vozidlá, lietadlá, minerálne palivá a elektrické stroje.

² Zákon o africkom raste a príležitostiach (AGOA) je obchodný zákon Spojených štátov o bezcolnom vstupe tovarov na ich územie a predpokladá splnenie kvalifikačných podmienok pre krajiny subsaharskej Afriky ako napr. predpoklady právneho štátu, dodržanie ľudských práv a základných pracovných noriem.

Tab. č. 3: Top-20 najobchodovanejších tovarov Afriky (v %)

Tovary	Export			Tovary	Import		
	2005	2010	2015		2005	2010	2015
Ropné oleje	46,0	44,1	28,3	Ropné oleje alebo bitúmenové minerály > 70 % ropy	4,9	7,6	8,1
Zemný plyn	5,6	5,9	5,4	Motorové vozidlá na prepravu osôb	3,8	3,7	3,7
Zlato, nie monetárne	0,8	2,2	5,3	Telekomunikačné zariadenia a súčiastky	3,4	2,6	3,0
Ropné oleje alebo bitúmenové minerály > 70 % ropy	6,0	5,0	4,4	Ropné oleje	6,1	5,2	2,7
Meď	0,5	1,6	2,4	Lieky	2,0	2,0	2,2
Perly, drahé a polodrahokamy	2,8	1,3	2,4	Pšenica	1,9	2,0	2,1
Kakao	1,3	1,7	2,2	Nákladné motorové vozidlá	1,9	2,2	2,1
Ovocie a orechy	1,1	1,1	2,1	Stavebné materiály	2,0	1,7	1,8
Motorové vozidlá na prepravu osôb	1,0	1,0	2,0	Lode, člny a plávajúce konštrukcie	1,6	1,3	1,4
Striebro, platina, kovy z platinovej skupiny	1,8	1,8	1,8	Ostatné stroje a zariadenia pre priemyselné odvetvia	1,3	1,3	1,3
Rudy a koncentráty základných kovov	0,7	1,2	1,4	Súčiastky, časti a príslušenstvo pre vozidlá	1,2	1,2	1,2
Zariadenia na distribúciu elektriny	0,5	0,8	1,3	Tyče, prúty, uholníky, tvarovky a profily zo železa a ocele	1,0	1,1	1,2
Železná ruda a jej koncentráty	0,4	1,2	1,2	Prístroje pre elektrické obvody	1,2	1,2	1,2
Uhlie	1,1	1,1	1,1	Rúry, rúrky a duté profily	1,3	1,6	1,1
Skvapalnený propán a bután	1,6	1,5	1,1	Lietadlá a súvisiace vybavenie	1,7	0,9	1,0
Surové železo	1,1	1,1	1,1	Výrobky zo základných kovov	0,8	1,1	1,0
Zelenina	0,4	0,6	1,0	Zariadenia na distribúciu elektriny	0,7	0,9	1,0
Hnojivá	0,5	0,8	1,0	Konštrukcie a časti zo železa, ocele a hliníka	0,6	0,9	0,9
Anorganické chemické prvky, oxidy a halogénové soli	0,8	0,7	0,9	Rotujúce elektrické zariadenia a ich časti a súčiastky	0,6	0,8	0,9
Odevy z textilných tkanín	1,2	0,7	0,8	Elektrické stroje a prístroje	0,8	0,9	0,9
Podiel Top-20 tovarov na celkovej exporte Afriky, 2015			67	Podiel Top-20 tovarov na celkovej importe Afriky, 2015			38

Poznámka: Hodnoty vyjadrajú podiel jednotlivých tovarov na celkovom exporte a importe z/do Afriky ako celku. Pri analýze zahraničného obchodu autor pracoval so všetkými rokmi v rámci skúmaného obdobia 2005 – 2015, avšak vzhľadom na rozsahové možnosti sú v tabuľke uvedené len vybrané roky 2005, 2010 a 2015.

Prameň: UNCTAD, 2019

V rámci komoditnej štruktúry exportu afrických štátov historicky dominujú nerastné suroviny, a to ropa, zemný plyn, vzácne kovy, niektoré neželezné kovy, drahokamy a i. Medzi najväčších exportérov ropy je možné zaradiť Nigériu, Alžírsko, Angolu, Líbyu a Rovníkovú Guineu, kde táto energetická surovina tvorí veľkú časť celkového vývozu. V Alžírsku a Líbyi ropa predstavuje viac ako 80 % celkového vývozu. Veľkú položku exportu predstavuje aj zlato, ktoré sa ťaží a vyváža hlavne z Južnej Afriky, Ghany, Mali, Burkiny Faso a Tanzánie. V Burkiny Faso zlato predstavuje až 80 % celkového vývozu. Pri vzácných kovoch je potrebné spomenúť aj veľký objem ilegálneho vývozu, ktorý nie je zachytený v oficiálnych štatistikách a sa často prejavuje v exporte inej krajiny ako krajina pôvodu. Napríklad KDR je významným producentom zlata, ktorého oficiálny vývoz predstavuje len zlomok odhadovanej produkcie. Veľká časť vytŕaženého zlata sa prepašuje do susedných Ugandy a Rwandy (Lewis, McNeill a Shabalala, 2019). Najväčším exportérom platiny, ďalšieho vzácného kovu, je Južná Afrika, podiel ktorej vo svete predstavuje až 33 %. Africký kontinent je taktiež najväčším výrobcom a exportérom medi, keďže Zambia, Južná Afrika, KDR a Tanzánia spolu pokrývajú viac ako polovicu svetového exportu. Významné postavenie vo vývoze niektorých krajín kontinentu predstavujú aj poľnohospodárske plodiny vrátane exotického ovocia a orechov. Africké krajiny exportujú zhruba jednu tretinu kešu orechov vo svete, pričom najväčšími exportérmi sú Tanzánia, Pobrežie Slonoviny, Ghana, Guinea-Bissau a Mozambik.

5 Vnútroregionálny obchod

Vnútroregionálny obchod v Afrike je pomerne neštandardný a líši sa od trendov intra-regionálneho obchodu iných oblastí sveta. Od roku 2005 sa podiel vnútroregionálneho obchodu v Afrike zdvojnásobil, čiastočne v dôsledku nedávneho poklesu cien pohonných hmôt. V roku 2015 predstavoval vnútroregionálny obchod 18 %, avšak je podiel vnútroregionálneho obchodu v rámci skúmaného regiónu zanedbateľný v porovnaní s integračnými zoskupeniami ako EÚ (69 %) a NAFTA (50 %) alebo vzájomným obchodom

v Ázii (52 %) (ICA, 2020). Ako vyplýva z uvedených dát, sú obchodné vzorce jednotlivých ekonomík Afriky ďaleko od princípov geografickej blízkosti, čo sa nedá povedať v prípade ostatných oblastí svetového hospodárstva. Podobné charakteristiky zahraničnoobchodnej činnosti je možné vysvetliť historickými väzbami kontinentu s krajinami Európy a Severnej Ameriky, ako aj vysokou koncentráciou exportu prírodného bohatstva k najväčším odberateľom, teda do krajín bohatého Západu. Avšak v tomto kontexte je potrebné zdôrazniť vysokú mieru medziročného rastu vnútroregionálneho obchodu v Afrike. V porovnaní s ostatnými regiónmi sveta za skúmané obdobie rokov 2005 – 2015 africký vnútroregionálny obchod v priemere preukázal medziročný nárast 12 %. Rovnaký ukazovateľ predstavoval v Ázii 9,5 %, v Latinskej Amerike 8 %, v Severnej Amerike 6 %, alebo 5,5 % v Európe.

V prípade intra-regionálnych obchodných tokov je možné vymedziť niekoľko krajín kontinentu, ktoré vyvážajú najviac svojej produkcie do susediacich štátov, prípadne geograficky blízkych krajín, a sú skôr výnimkou pre klasické vzorce zahraničného obchodu v Afrike. Eswatinské kráľovstvo ako jedno z najmenších a exportne orientovaných krajín Južnej Afriky exportuje 85 % v rámci vnútroregionálneho obchodu, pričom 60 % jeho vývozu smeruje do susediacej a industriálne rozvinutej Juhoafrickej republiky (JAR). Medzi hlavné položky vývozu patria parfumy, cukor, niektoré chemické výrobky a odev. Eswatini spolu s JAR, Botswanou, Lesothom a Namíbiou patria k najstaršej colnej únii vo svete – Juhoafrickej colnej únii (SACU), čo vysvetľuje dlhotrvajúce ekonomické vzťahy a veľký objem vzájomného obchodu medzi týmito štátmi. Ďalšími významnými partnermi Eswatinského kráľovstva sú USA, do ktorých sa na základe AGOA exportujú prevažne textilné výrobky, a EÚ, ktorá importuje hlavne cukor. Veľkou koncentráciou vnútroregionálneho obchodu disponuje aj Namíbia, ktorej vyvoz do štátov Afriky predstavuje 58 %. Najväčšími obchodnými partnermi bývalej nemeckej kolónie sú partneri s integračného zoskupenia SACU. Export do Botswany a JAR predstavuje 24 %, resp. 16 % celkového vývozu krajiny a to sú hlavne diamanty a zlato. Uganda, Zimbabwe, Namíbia či Togo taktiež majú nadpolovičný podiel vnútroregionálneho vývozu. Z absolútneho hľadiska najväčšie obchodné toky v rámci vnútroregionálneho obchodu prebiehajú medzi druhou najväčšou ekonomikou kontinentu JAR a Nigériou, Namíbiou, Mozambikom, Zambiou a Zimbabwe. Rozvoj obchodných vzťahov medzi týmito štátmi je logickým dôsledkom geografickej blízkosti a ekonomickej masy, čo je v súlade s gravitačnými princípmi v medzinárodnom obchode. Južná Afrika exportuje hlavne

kapitálovo náročné výrobky vrátane strojov a zariadení, dopravných prostriedkov, chemických výrobkov. Na druhej strane dováža prevažne nerastné suroviny ako meď, ropa, zlato, nikel atď.

V rámci vnútroregionálneho obchodu je potrebné spomenúť jednotlivé integračné zoskupenia. Medzi najväčšie z hľadiska objemu HDP môžeme zaradiť Spoločenstvo sahelko-saharských štátov (CEN-SAD), Spoločný trh pre východnú a južnú Afriku (COMESA), Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov (ECOWAS), Juhoafrické rozvojové spoločenstvo (SADC), Zväz arabského Maghrebu (AMU), Medzivládny úrad pre rozvoj (IGAD), Hospodárske spoločenstvo stredoafriických štátov (ECCAS) a Východoafrické spoločenstvo (EAC). Existujú aj ďalšie integračné zoskupenia, ktoré sú súčasťou uvedených regionálnych spoločenstiev, ako napríklad už spomenutá Juhoafrická colná únia (SACU), ktorá je súčasťou Juhoafrického rozvojového spoločenstva (SADC). CEN-SAD je najväčším integračným zoskupením v Afrike pozostávajúcim z 23 členských štátov regiónu Sahel a Sahary, ktorého HDP predstavuje viac ako 1 350 miliárd USD alebo viac ako polovicu produkcie Afriky. Avšak významným míľnikom v rozvoji vnútroregionálneho obchodu na kontinente stalo podpísanie Africkej kontinentálnej zóny voľného obchodu (AfCFTA) v roku 2018. Dohoda zahŕňajúca všetky krajiny kontinentu by mala vstúpiť do platnosti v roku 2020 a stať sa najväčšou zónou voľného obchodu vo svete. Predpokladá sa, že v závislosti od stupňa liberalizácie vzájomného obchodu sa podiel vnútroregionálneho obchodu zvýši zo súčasných 17 % na úroveň 40 % až 50 % do roku 2040 (Songwe, 2019).

Primárnym cieľom integračných iniciatív v Afrike je rozvoj hospodárskej, sociálnej a politickej spolupráce a integrácie. Avšak je potrebné zdôrazniť, že podobné integračné zoskupenia sú vzhľadom na nízku úroveň vzájomných ekonomických vzťahov skôr nástrojom na prekonanie obmedzení spojených s presadením politických a ekonomických záujmov na medzinárodnej scéne. Táto stratégia je logickým riešením pre „malé“ a často izolované hospodárstva skúmaného regiónu. Podobné závery reflektujú aj so štúdiami zaoberajúcimi sa potenciálom a výkonom regionálnych integračných zoskupení na skúmanom kontinente (Elbadawi, 1997; Longo a Sekkat, 2004; Geda a Kebbret, 2008). Väčšina štúdií súhlasí s tvrdením, že vytvorenie integračných spoločenstiev malo nie podstatný, ale mierny vplyv na rozvoj vzájomného obchodu (pozri napríklad: Geda a Seid, 2015).

6 Záver

Článok sa zaoberal zahraničným obchodom jednotlivých štátov afrického kontinentu. Podrobná analýza geografickej a komoditnej štruktúry obchodu bola užitočná pre pochopenie zásadných problémov prítomných v oblasti zapojenia krajín Afriky do medzinárodnej deľby práce. Práve interakcia tohto regiónu so svetovým hospodárstvom na úrovni medzinárodných ekonomických vzťahov je často považovaná za prekážku v ekonomickom rozvoji skúmaného regiónu. Zhodnotili sme vývoj zahraničného obchodu afrického kontinentu v období rokov 2005 až 2015, pričom uskutočnená analýza sa sústreďovala na medziregionálny, ako aj vnútroregionálny obchod. V predložennom článku bola preukázaná významná volatilita vo vývoji exportných a importných tokov vzhľadom na zmeny v ekonomických a finančných procesoch globálneho hospodárstva. Je potrebné podotknúť, že v príbehu skúmaného obdobia poklesol podiel afrického exportu a vzrástol podiel afrického importu na svetovom obchode, taktiež narástol obchodný deficit, čo poukazuje na rast hospodárskej závislosti Afriky a zvýšenie odlevu devízových rezerv. Tento záver je možné potvrdiť aj absolútnymi hodnotami – v období rokov 2005 – 2015 narástli export o 27 %, zatiaľ čo import o 108 %.

V poslednom období sa začala meniť geografická štruktúra obchodu Afriky. S rastom ekonomického postavenia vo svetovom hospodárstve narástla úloha Číny a Indie ako najväčších obchodných partnerov a na druhej strane poklesol podiel obchodu s tradičnými partnermi, resp. USA a vyspelými štátmi EÚ. Z hľadiska komoditnej štruktúry jednotlivé štáty Afriky sú charakterizované vysokou koncentráciou exportu. Prevažne sa exportujú nerastné suroviny, t. j. energetické komodity a kovy. Pre niektoré krajiny dôležitým zostáva export poľnohospodárskych výrobkov. V poslednej časti článku preukázali sme, že vnútroregionálny obchod Afriky v porovnaní s inými regiónmi sveta nepodstatný a predstavuje len 18 % celkového obchodu, hoci existujú aj výnimky ako Eswatinské kráľovstvo, Uganda, Zimbabwe, Namíbia alebo Togo. V týchto štátoch vnútroregionálny obchod predstavuje viac ako polovicu vývozu. Je taktiež potrebné zdôrazniť aj vytvorenie množstva integračných zoskupení, ktorých úlohou je rozvoj vzájomného obchodu, avšak ich vplyv na podporu vnútroregionálneho obchodu nie je významný, a to vzhľadom na pomalé tempá rastu exportných a importných aktivít.

Tento príspevok predstavuje pokus autora o analýzu zahraničného obchodu štátov Afriky, resp. najmenej rozvinutého regiónu sveta. Predstavuje len prehľad a zároveň základ pre realizáciu ďalšieho výskumu v oblasti medzinárodného obchodu s použitím teoretických modelov.

LITERATÚRA

- [1] DOLEŽELOVÁ, P. 2020. Impact of Unilateral Preferences on Export Structure of the Least Developed Countries. *Medzinárodné vzťahy*. 2017, 18(1), 57 – 70.
- [2] ELBADAWI, I. 1997. The impact of regional trade and monetary schemes on intra-sub-Saharan Africa trade. *Regional integration and trade liberalization in sub-Saharan Africa*, 210 – 255.
- [3] FAYE, M. et al. 2004. The challenges facing landlocked developing countries. *Journal of Human Development*. 2004, 5(1), 31 – 68.
- [4] GEDA, A. 2002. Finance and Trade in Africa: Macroeconomic Response in the World Economy Context. Palgrave Macmillan: New York, 2002. ISBN 978-1-349-43013-0.
- [5] GEDA, A. – KEBRET, H. 2008. Regional economic integration in Africa: A review of problems and prospects with a case study of COMESA. *Journal of African economies*. 2008, 17(3), 357 – 394.
- [6] GEDA, A. – SEID, E. H. 2015. The potential for internal trade and regional integration in Africa. *Journal of African trade*. 2015, 2, 19 – 50.
- [7] CHANG, R. – KALTANI, L. – LOAYZA, N. V. 2009. Openness can be good for growth: The role of policy complementarities. *Journal of development economics*. 2009, 90(1), 33 – 49.
- [8] ICA. 2020. Transport. [online]. [citované 5. 6. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.icafrica.org/en/topics-programmes/transport/>
- [9] KATIRCIOGLU, S. T. 2012. Financial development, international trade and economic growth: the case of sub-Saharan Africa. *Ekonomista*. 2012, 15(1), 117 – 127.
- [10] KIM, D. H. – LIN, S. C. 2009. Trade and growth at different stages of economic development. *Journal of Development Studies*. 2009, 45(8), 1211 – 1224.
- [11] LEWIS, D. – MCNEILL, R. – SHABALALA, Z. 2019. Exclusive: Gold worth billions smuggled out of Africa. [online]. [citované 15. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.reuters.com/article/us-gold-africa-smuggling-exclusive/exclusive-gold-worth-billions-smuggled-out-of-africa-idUSKCN1S00IT>
- [12] LIMAO, N. – VENABLES, A. J. 2001. Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs and Trade. *The World Bank Economic Review*. 2001, 15(3), 451 – 479.

- [13] LONGO, R. – SEKKAT, K. 2001. Obstacles to expanding intra-African trade. [online]. [citované 30. 03. 2020]. Dostupné na internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/2b92/d8cf66f78283adccf6a4bdd350b15f4e2657.pdf>
- [14] LONGO, R. – SEKKAT, K. 2004. Economic obstacles to expanding intra-African trade. *World Development*. 2004, 32(8), 1309 – 1321.
- [15] NEPAD. 2019. Trans-Maghreb Highway. [online]. [citované 14. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/09/06/figures-of-the-week-chinese-investment-in-africa/>
- [16] PIKNEROVÁ, L. 2017. Transport Possibilities for Land-Locked States in Africa. *Medzinárodné vzťahy*. 2017, 15(3), 273 – 295.
- [17] SACU. 2020. About SACU. [online]. [citované 7. 6. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.sacu.int/show.php?id=394>
- [18] SACHS, J. D. – WARNER, A. 1995. Economic reform and the process of global integration. *Brookings papers on economic activity*. 1995, 1, 1 – 118.
- [19] SONGWE, V. 2019. Intra-African trade: A path to economic diversification and inclusion. [online]. [citované 9. 6. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.brookings.edu/research/intra-african-trade-a-path-to-economic-diversification-and-inclusion/>
- [20] SOW, M. 2018. Figures of the week: Chinese investment in Africa. [online]. [citované 12. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/09/06/figures-of-the-week-chinese-investment-in-africa/>
- [21] UN. n. a. Overview of China's duty-free, quota-free market access programme for LDCs. [online]. [citované 14. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/ldc-portal/overview-of-chinas-duty-free-quota-free-market-access-programme-for-ldcs/>
- [22] UNCTAD. 2020a. Goods and services: trade openness indicators, annual. [online]. [citované 7. 6. 2020]. Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>
- [23] UNCTADB. 2020b. Merchandise trade matrix, annual. [online]. [citované 6. 6. 2020]. Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>
- [24] ZAHONOGO, P. 2016. Trade and economic growth in developing countries: Evidence from sub-Saharan Africa. *Journal of African Trade*. 2016, 3(1 – 2), 41 – 56.